

NAȚIONALIZAREA MIJLOACELOR DE PRODUCȚIE ȘI REGIMUL PROPRIETĂȚII ÎN ROMÂNIA DEMOCRAT-POPULARĂ (1948-1955)

Iuliu CRĂCANĂ*

Cuvinte cheie: drept, justiție, naționalizare, proprietate, colectivizare, confiscarea averii, etatizare.

Keywords: law, justice, nationalisation, property, collectivisation, property confiscation.

Abstract:

Solving the problem of ownership has been the main challenge of communist power in the development of new social and economic regime. In civil law, the term "private property" has suffered conceptual changes, it was replaced with the term "personal property", reducible to the individual possessions resulting from work. Instead of it, to the extent that could be a means of exploitation of the capitalist type, the property became a priority target. The construction of a society without exploiters may not have a different starting point than the liquidation of the private properties in the economy. Capitalist exploitation was supposed to disappear from all areas of the economy, starting with large areas such as banking, industry, agriculture.

Our work presents legislative, administrative measures and judicial proceedings taken by the Communists to the property immediately after taking power. These consisted of the nationalization of economic entities, elaboration of a new legal framework, the measures taken in respect of immovable property, the pauperization of former "exploiters", the introduction of judicial and extrajudicial documents, seizure of assets, nationalization and restriction of trade, in an economic pressure on farmers and under the terms of collectivisation.

*„Istoria ne arată că forma proprietății
depinde direct de forma producției,
din care cauză, odată cu schimbarea
forme de producție, se schimbă inevitabil,
mai curând sau mai târziu, și forma proprietății”
I. V. Stalin¹*

Din punct de vedere economic și social, ideologia comunistă era de o claritate desăvârșită. Pentru noul regim, două erau obiectivele principale: constituirea unei economii centralizate și trecerea mijloacelor de producție în proprietatea statului. Dialectica marxistă sublinia caracterul de clasă al legislației economice în orice stat.

* Cercetător, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.)

¹ I. V. Stalin, *Opere*, vol. 1, București, Ed. P.M.R., p. 344.

Pe acest fundament ideologic, în statul de democrație populară, s-a afirmat încă de la început rolul activ al legislației economice în fixarea și dezvoltarea unor trăsături și aspecte ale relațiilor socialiste de producție și a regimului proprietății socialiste și, totodată, utilitatea ei pentru accelerarea procesului de trecere la socialism².

În dreptul civil, în materia patrimoniului au fost operate modificări substanțiale în privința drepturilor patrimoniale care s-au relativizat în virtutea pretensei evoluții sociale. Concepția potrivit căreia patrimoniul este strâns legat de o persoană a fost respinsă de dreptul comunist. Deși orice persoană putea avea un patrimoniu, acesta nu era indivizibil ci putea fi împărțit în deosebite mase de bunuri după destinația lor. Caracterul de clasă a dreptului de proprietate a făcut dreptul de proprietate asupra uneltelor și mijloacelor de producție să aibă alt regim față de proprietatea personală. Proprietatea asupra uneltelor și mijloacelor de producție era considerată ca mijloc de exploatare. Prin urmare, dreptul civil sovietic a divizat bunurile după destinația lor economică în mijloace de producție și bunuri de consum³.

Filozofia marxistă a periodizat istoria în funcție de proprietate ca mijloc de exploatare. Ea considera că baza raporturilor sociale și economice era reprezentată în orânduirea sclavagistă de proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și asupra producătorului, în orânduirea feudală de proprietatea funciară, în orânduirea capitalistă de capital (banul ca marfă). În consecință, în noul regim, proprietatea privată asupra mijloacelor de producție trebuia să dispară. Ea trebuia să fie înlocuită cu proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție.

Naționalizarea unităților economice

Contrar opiniei cvasigeneralizate, în România comunistă, proprietatea privată nu a dispărut. În dreptul civil, termenul de „proprietate privată” a suferit modificări conceptuale, el fiind înlocuit cu termenul „proprietate personală”, reducibil la avutul individual rezultat din muncă⁴ și care, cel puțin la nivelul declarativ, se bucura de o ocrotire specială⁵. În schimb, în măsura în care ea putea constitui un mijloc de exploatare de tip capitalist, *proprietatea* devenea țintă prioritară. Construcția unei societăți fără exploatare nu putea avea un alt punct de plecare decât lichidarea marii proprietăți private în economie. Exploatarea capitalistă trebuia să dispară din toate ramurile economiei, începând cu domeniile mari precum cel bancar, industrial, agricol. Cum în domeniul bancar și cel agricol, situația fusese deja rezolvată prin reforma agrară din 23 martie 1945 și reforma bancară începuse în 1946 prin etatizarea băncii naționale, rămânea de rezolvat trecerea în mâna clasei muncitoare, de fapt a statului, a proprietății industriale și a băncilor cu capital privat.

² S. N. Bratus, *Cu privire la corelația dintre legile economice și legile juridice în orânduirea socialistă*, în „Analele Româno-Sovietice, Seria Drept”, nr. 2, anul VI, 1953, p. 15-26.

³ V. Negru, *Curs de drept civil, Partea generală, persoane și bunuri*, Universitatea Iași, Facultatea de Științe Juridice, pentru uz intern, Litografia Învățământului Unitatea Iași, 1956, p. 92.

⁴ Coord. Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, *Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, București, Humanitas, 2007, p. 208.

⁵ V. Negru, *op. cit.*, p. 266.

Prin urmare, în Constituția din 1948 au fost introduse prevederi exprese pentru facilitarea naționalizării⁶. La scurt timp a fost adoptată Legea nr. 119 din 11 iunie 1948 *pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi*⁷ prin care au fost naționalizate 8.894 întreprinderi

⁶ Principalele aspecte ale structurii social-economice a statului erau detaliate în Titlul II al Constituției din 1948:

„ART. 5

În Republica Populară Română, mijloacele de producție aparțin sau Statului, ca bunuri ale întregului popor, sau organizațiilor cooperative, sau particularilor, persoane fizice sau juridice.

ART. 6

Bogățiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație ferate, rutiere, pe apă și în aer, poșta, telegraful, telefonul și radio-ul aparțin Statului, ca bunuri comune ale poporului.

Prin lege se vor stabili modalitățile de trecere în proprietatea Statului, a bunurilor enumerate în alineatul precedent, care, la data intrării în vigoare a prezentei Constituții, se aflau în mâini particulare.

ART. 7

Bunurile comune ale poporului constituiesc temelia materială a propășirii economice și a independenței naționale a Republicii Populare Române.

Apărarea și dezvoltarea bunurilor comune ale poporului sunt o îndatorire a fiecărui cetățean.

ART. 8

Proprietatea particulară și dreptul de moștenire sunt recunoscute și garantate prin lege.

Proprietatea particulară, agonisită prin muncă și economisire, se bucură de o protecție specială.

ART. 9

Pământul aparține celor ce-l muncesc.

Statul protejează proprietatea de muncă țărănească. Statul încurajează și sprijină cooperatia sătească.

Pentru a stimula ridicarea agriculturii, statul poate crea întreprinderi agricole, proprietatea statului.

ART. 10

Pot fi făcute exproprieri pentru cauză de utilitate publică pe baza unei legi și cu o dreaptă despăgubire stabilită de justiție.

ART. 11

Când interesul general cere, mijloacele de producție, băncile și societățile de asigurare, care sunt proprietate particulară a persoanelor fizice sau juridice, pot deveni proprietatea Statului, adică bun al poporului, în condițiunile prevăzute de lege.

ART. 12

Munca este factorul de bază al vieții economice a Statului. Ea este o datorie a fiecărui cetățean. Statul acordă sprijin tuturor celor ce muncesc, pentru a-i apăra împotriva exploatării și a ridica nivelul lor de trai.

ART. 13

Statul acordă protecție inițiativei particulare puse în slujba intereselor generale.

ART. 14

Comerțul intern și extern este reglementat și controlat de stat și se exercită de întreprinderi comerciale de stat, particulare și cooperative.

ART. 15

Statul îndrumază și planifică economia națională în vederea dezvoltării puterii economice a țării, asigurării bunei stări a poporului și garantării independenței naționale. Constituția Republicii Populare Române (M. O. nr. 87 bis din 13 aprilie 1948).

⁷ Prin Legea nr. 119/1948 s-au naționalizat toate bogățiile subsolului care nu se găseau în proprietatea statului la data intrării în vigoare a Constituției Republicii Populare Române, precum și întreprinderile individuale, societățile de orice fel și asociațiunile particulare industriale, bancare, de asigurări, miniere, de transporturi și telecomunicații. Era vorba despre întreprinderile siderurgice, de metalurgie, neferoase și de laminat, toate întreprinderile din domeniul metalurgiei prelucrătoare cu peste 100 de salariați, întreprinderile prelucrătoare de metale, șantierele navale, întreprinderile producătoare de instrumente de

industriale⁸, fiind lichidată, practic, marea proprietate în domeniile de bază ale economiei. Actul normativ era atât de radical încât după ce a lecturat proiectul de lege, Gheorghe Gheorghiu-Dej a scris la sfârșitul său: „Ca economist: Nu știu dacă stadiul în care ne găsim, ne permite să cuprindem cadrul întreprinderilor prevăzute a fi naționalizate”⁹. Întreprinderile mici cu mai puțin de 10 lucrători au fost exceptate de la naționalizare, ele intrând într-un plan ulterior de îngrădiri legislative și suprataxare astfel încât întreprinzătorii să renunțe singuri la afaceri sau de naționalizări și exproprieri succesive.

Pentru a contracara rezistența proprietarilor la naționalizare, s-au prevăzut pedepse aspre pentru orice formă de opunere. Sancțiunile speciale prevăzute pentru neaplicarea Legii nr. 119 din 1948 se încadrau între 5-10 ani muncă silnică și confiscarea întregii averi (pentru acei care, indiferent prin ce mijloace, cu intențiune, zădărniceau sau încercau să zădărnicească naționalizarea, tănuiau parte din patrimoniul întreprinderilor sau vătămau, nimiceau, înstrăinau, mutau, exportau sau micșorau, prin orice mijloace, bunuri sau instalațiuni supuse naționalizării și acei care prezentau organelor Statului date inexacte sau incomplete asupra acestor bunuri) și închisoare corecțională de la 4-10 ani și cu amendă de la 50.000-500.000 lei (funcționarii publici sau persoanele împuternicite în temeiul legii, care nu executau sau zădărniceau executarea însărcinărilor ce le reveneau potrivit prevederilor ei. Infrațiunile la prevederile legii se constatau, urmăreau și judecau, potrivit Legii nr. 351 din 3 mai 1945 *pentru reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic* și a Legii nr. 252 din 15 iulie 1947 *pentru organizarea controlului economic*. Aceste acte normative care instituiau o procedură penală specială derogatorie care consta în eliberarea mandatului de arestare de către magistratul delegat în corpul de control care

precizie și de material electrotehnic, garajele și atelierile de reparat auto, toate întreprinderile care produceau, transportau sau distribuiau energia electrică, cu excepția uzinelor aparținând organelor administrației locale și acelea care aparțineau întreprinderilor nenaționalizate și serveau în cea mai mare parte nevoilor proprii ale acestor uzine până la întreprinderile mici precum brutăriile ce posedau instalații mecanice pentru frământat aluatul, întreprinderile producătoare de unt, brânzeturi și lapte pasteurizat, cu o capacitate de prelucrare zilnică de cel puțin 2.000 litri lapte.

Se naționalizau totodată vasele fluviale și maritime, precum și toate vasele sub pavilion românesc scufundate în apele teritoriale românești sau străine, societățile de asigurare, Societatea Anonimă Română de Telefoane, Societatea Română de Radio-Difuziune, Societatea Națională de Credit Industrial.

Toate acestea treceau în proprietatea statului ca bunuri comune ale poporului, urmând a fi administrate de ministerele în al căror domeniu de preocupare intra obiectul întreprinderilor naționalizate iar brutăriile, abatoarele, morile, presele mecanice de ulei, care se urmau a fi preluate și administrate de organele primăriilor locale și de către ministerele de resort iar consiliile de administrație ale întreprinderilor naționalizate se dizolvau.

Legea prevedea acordarea de despăgubiri proprietarilor și acționarilor întreprinderilor naționalizate scop în care s-a instituit „Fondul Industriei Naționalizate”, care urma să emită obligațiuni pentru sumele datorate, pe care urma să le răscumpere din beneficiul net al întreprinderii naționalizate. Despăgubirile cuvenite proprietarilor se stabileau de către comisiuni funcționând pe lângă Curți, formate din trei magistrați numiți de Ministerul de Justiție iar împotriva acestor decizii nu există nici o cale de atac.

Actul normativ interzicea și înființarea de noi întreprinderi private specificând la art. 16 că „în ramurile în care întreprinderile au fost naționalizate, dreptul de a crea întreprinderi noi aparține Statului” (M.O. nr. 133 bis din 11 iunie 1948).

⁸ *Raport final...*, p. 221-222.

⁹ A.N.I.C., Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 693/15, f. 7v.

funcționa în cadrul Direcției Generale a Controlului Economic și în organizarea judecării la fața locului sau la sediul de poliție unde era arestat inculpatul, în posibilitatea încheierii judecății prin „ordonanța penală condamnatoare” cu caracter de sentință, în lipsa și fără citarea celui condamnat. Această procedură era aplicată de instanțele speciale „de sabotaj”¹⁰

Ulterior, prin Legea nr. 197 din 13 august 1948 *pentru dizolvarea și lichidarea întreprinderilor bancare și institutelor de credit*, s-a prevăzut modalitatea de lichidare a multora dintre întreprinderile bancare naționalizate¹¹.

Naționalizările au continuat însoțite de pedepse penale aspre. Decretul nr. 134 din 2 aprilie 1949 *pentru naționalizarea unităților sanitare*¹² prevedea o pedeapsă de 5-10 ani muncă silnică pentru cei care, indiferent prin ce mijloace zădărniceau sau încercau să zădărnicească naționalizarea, tăinuiau parte din patrimoniul instituțiilor, înstrăinau, mutau, micșorau bunurile supuse naționalizării sau prezentau date inexacte sau incomplete. Funcționarii publici sau persoanele împuternicite în temeiul decretului, care nu executau sau zădărniceau executarea însărcinărilor care le reveneau, erau pasibili de închisoare corecțională de la 4-10 ani și cu amendă de la 50.000-500.000 lei¹³

Totodată, prin relementări legislative, deschiderea unor unități private noi a devenit imposibilă. Persoane juridice ca subiecte de drepturi și obligații, au rămas doar instituțiile de stat iar în fruntea tuturor persoanelor juridice a fost așezat statul ca subiect de drept civil privilegiat. Statul comunist se delimita de dreptul burghez, unde persoana juridică se dezvoltase în legătură cu apariția și dezvoltarea modului de producție capitalist, cu societățile comerciale și întreprinderile pe acțiuni¹⁴, astfel că, potrivit Decretului nr. 31 din 30 ianuarie 1954, persoane juridice nu puteau fi decât organizațiile de stat și cele cooperatiste. Pe lângă acestea, existau și organizațiile obștești (sindicale, culturale, științifice, sportive)¹⁵. Cum pentru înființarea unei persoane juridice era nevoie de un act de înființare ca act de dispoziție administrativă a statului, practic, nici o întreprindere privată nu mai putea lua naștere în acord cu legea.

Proprietatea imobiliară

O altă țintă a noului regim a fost proprietatea imobiliară deținută de fosta clasă suprapusă. Potrivit ideologiei comuniste, orice imobil spațios era o sursă de venit pentru proprietar și o formă de exploatare a chiriașilor. Potrivit lui Lenin, proprietarii

¹⁰ M.O., nr. 101, Partea I, joi, 3 mai 1945, pp. 3.634-3.648, Idem, nr. 159, 15 iulie 1947, pp. 6.029-6.034.

¹¹ au fost menținute doar Banca Națională, Societatea de Credit Industrial, Casa de Economii și Cecuri Poștale și Casa de Depuneri și Consignațiuni (Idem, nr. 186, 13 august 1948, pp. 6.669-6.670).

¹² Denumirea completă Decretul nr. 134 *pentru naționalizarea unităților sanitare ca: farmaciile urbane reședințe și nereședințe de județ și centre importante muncitorești, laboratoare chimico-farmaceutice, drogherii medicinale, depozite de medicamente și laboratoare de analize medicale.*

¹³ B. O., nr. 15 bis, 2 aprilie 1949, p. 87-88.

¹⁴ V. Negru, *op. cit.*, p. 225.

¹⁵ B.O., nr. 8, 30 ianuarie 1954, pp. 65-72.

unor astfel de imobile erau „persoane care nu iau parte la absolut nici o întreprindere, a căror profesiune este trândăvia”¹⁶

Pentru început, regimul și-a îndreptat atenția asupra conacelor și fermelor. Potrivit Legii nr. 187 din 23 martie 1945 *pentru înfăptuirea reformei agrare*¹⁷ nu făcuseră obiectul naționalizării decât proprietățile persoanelor fizice care depășeau suprafața de 50 ha. care treceau asupra statului pentru a fi împărțite plugarilor îndreptățiți la împrumut. Conacele și clădirile nu făcuseră obiectul naționalizării.

Această situație nu putea să dureze multă vreme. Decretul nr. 83 din 1 martie 1949 *pentru complectarea unor dispozițiuni din legea nr. 187 din 1945* sub pretextul „împiedicării acțiunii de sabotare a planului de însămânțări și a producției agricole” și al asigurării dezvoltării agriculturii în RPR”, treceau „în proprietatea statului ca bunuri ale întregului popor” „exploatarea agricole moșierești care făcuseră obiectul exproprierii potrivit legii nr. 187 din 1945 și fermele model cu întreg inventarul” mort, viu și clădiri. Nu intrau sub incidența legii obiectele de uz personal și casnic. Infrațiunile la prevederile decretului se constatau, urmăreau și judecau potrivit Legii nr. 351 din 3 mai 1945 pentru reprimarea speculei ilicite și sabotajului economic¹⁸.

Ulterior, Decretul nr. 64 din 16 martie 1950 *privitor la constatarea, urmărirea și judecarea infrațiunilor prevăzute de unele decrete de naționalizare*, a prevăzut ca infrațiunile prevăzute de toate decretele de naționalizare să fie urmărite și judecate potrivit Decretului nr. 183 din 30 aprilie 1949 *pentru sancționarea infrațiunilor economice*¹⁹.

Următoarea țintă a naționalizării imobiliare a constituit-o proprietatea imobiliară urbană. La 30 ianuarie 1950 Secretariatul C.C. al P.M.R. a emis o Hotărâre prin care a stabilit criteriile pentru naționalizare. Se constituiau o comisie centrală și comisii locale formate din reprezentanți ai partidului, ai ministerelor de Finanțe, Afacerilor Interne și Justiției, comisii care urmau a întocmi listele cu imobilele care urmau a fi naționalizate. Aceste comisii trebuiau să își desfășoare activitatea în secret. Operațiunea trebuia să se încheie până la data de 1 mai 1950, iar însărcinat de cu punerea în aplicare a hotărârii a fost Teohari Georgescu²⁰.

La scurt timp, sub pretextul asigurării „unei mai bune gospodăriri a fondului de locuințe supuse degradării din cauza sabotajului marii burghezii și a exploatarelor care dețin un mare număr de imobile”, a fost adoptat Decretul nr. 92 din 14 aprilie 1950 *pentru naționalizarea unor imobile*. „Pentru a lua din mâna exploatarelor un important mijloc de exploatare”, au fost naționalizate imobilele care aparțineau foștilor industriași, bancheri, moșieri, comercianți etc, hotelurile, precum și imobilele în

¹⁶ V.I. Lenin, *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului*, București, Editura Partidului Comunist Român, 1945, pag. 122.

¹⁷ M.O.nr. 68 bis, 23 martie 1945, pp. 2.205-2.208.

¹⁸ B.O., nr. 1, 2 martie 1949, p. 2.

¹⁹ În acel moment, în afară de Legea nr. 119 din 11 iunie 1948, acestea erau: Decretul nr. 302 din 3 noiembrie 1948 *pentru naționalizarea instituțiilor sanitare particulare*, Decretul nr. 303 din 3 noiembrie 1948 *pentru naționalizarea industriei cinematografice și reglementarea comerțului cu produse cinematografice* și Decretul nr. 134 din 2 aprilie 1949 *pentru naționalizarea unităților sanitare* (A.N.I.C., fond Consiliul de Stat – Decrete, dosar nr. 2/1950, f. 71).

²⁰ Idem, dosar nr. 85/1950. f. 1-2.

construcție sau cele avariate în urma cutremurului „clădite în scop de exploatare” (a se înțelege pentru a fi închiriate sau vândute). Imobilele naționalizate intrau în proprietatea statului fără nici o despăgubire și libere de orice sarcini sau drepturi reale. Nu intrau în prevederile decretului imobilele aflate în proprietatea muncitorilor, funcționarilor, micilor meseriași, intelectualilor profesioniști și meseriașilor. Se pedepseau cu 5-10 ani muncă silnică și cu confiscarea averii aceia care vătămau, distrugeau sau înstrăinau bunuri sau instalații supuse naționalizării sau încercau să zădărnicească aplicarea legii. Și infracțiunile la acest decret se judecau potrivit Decretului nr. 183 din 30 aprilie 1949 *pentru sancționarea infracțiunilor economice*²¹

Deși prin măsurile luate, partidul îi sărăcise la limita supraviețuirii pe foștii „exploataitori”, presiunea asupra acestora continuat prin taxe și chirii discriminatorii în raport cu ceilalți cetățeni. Prin Decretul nr. 16 din 27 ianuarie 1951 *pentru impunerea foștilor exploataitori*, foștii exploataitori, bancherii, mari industriași, marii comercianți, proprietari de imobile naționalizate celelalte elemente ale marii burghezii, care nu erau încadrați în câmpul muncii, au fost „impuși, cu începere de la 1 ianuarie 1951, la un venit profesional corespunzător cheltuielilor de întreținere”²² iar prin H.C.M. nr. 1508/1953 reprezentanților aceleiași categorii li se stabilea o chirie calculată în baza art. 14, corespunzătoare venitului brut stabilit potrivit Decretului nr. 16 din 31 ianuarie 1951, majorată cu 300%.

În privința locuințelor care nu au fost naționalizate, case sau apartamente mai spațioase rămase în proprietate privată, regimul a găsit soluția închirierii obligatorii a spațiului excedentar. Măsura era justificată de lipsa reală de locuințe în localitățile urbane și nevoia ideologică de a micșora spațiul locativ excedentar al proprietarilor ale căror case nu fuseseră naționalizate. În acest sens a fost adoptată o legislație care permitea introducerea, prin ordin de repartitie, a unor chiriași într-o locuință, în general în spațiul contingent cu vechiul locatar (proprietar sau titular de contract), având în comun cu acesta bucătăria, baia, holul, încălcându-se o libertate permanentă, aceea de a alege persoana cu care urmează să locuiești în funcție de criterii personale precum educația, nivelul intelectual, sau gradul de civilizație.

Astfel de măsuri legislative împotriva proprietarilor de imobile au fost Decretul nr. 5 din 23 aprilie 1948 *pentru reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași* și Decretul nr. 36 din 13 februarie 1950 *privitor la modificarea decretului nr. 5 din 23 aprilie 1948 pentru reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași*. Plecând de la premiza că, *apriori*, proprietarii sunt rău intenționați, textele legislative aveau rolul de a-i proteja pe chiriași contra presiunilor proprietarilor de a plăti chirii mărite. Astfel, proprietarul, chiriașul, subchiriașul care pretindeau, primeau sau plăteau o chirie mai mare, în bani sau supliment de bunuri, decât cea legală erau pasibili de închisoare corecțională de la 1 lună la 2 ani, pedeapsă care de putea reduce, prin constatarea de circumstanțe atenuante, la amendă. Aceeași pedeapsă primeau și proprietarii care împiedicau folosința normală a locuinței de către orice alt locatar. Chiriașul sau subchiriașul care denunța faptele era apărât de sancțiuni. Totodată, a fost lărgit cercul infracțiunilor la toate faptele de stânjenire a folosinței normale a

²¹ Idem, dosar nr. 2/1950, f. 52-55.

²² Idem, dosar nr. 1/1951, f. 180.

locuințelor, săvârșite de orice locatari, fără deosebire de calitatea pe care o aveau în imobil. Sub raport procedural, decretul a trecut în competența judecătoriilor populare rezolvarea tuturor cauzelor de acest tip precum și posibilitatea pentru partea vătămată de a se adresa cu plângere direct instanței²³

Decretul nr. 506 din 1 decembrie 1953 *pentru modificarea unor dispozițiuni din Codul Penal* a reglementat infracțiunile locative cu și mai mare severitate decât până atunci. Se introducea pedeapsa cu închisoare corecțională de la 3 luni la 2 ani sau de la 1 lună la 2 ani pentru infracțiunile locative noi descrise pe larg: nerespectarea sau împiedicarea reglementărilor legale privind folosirea suprafeței locative, stabilirea împotriva bazei legale a chiriei și cheltuielilor comune, pretinderea și plata unei chirii mai mari decât cea legală, fapta proprietarilor sau a locatarilor de a face imposibilă conviețuirea pentru ceilalți locatari etc. Era încriminată sever „înstrăinarea, degradarea sau distrugerea de către locatari a bunurilor sau instalațiilor clădirilor proprietatea statului”, infracțiune care de pedepsea cu închisoare corecțională de la 6 luni la 5 ani²⁴. Aspectele represive ale legislației locative au fost eliminate în anul 1958 când, prin intrarea în vigoare a Decretului nr. 78 care abroga legea chiriilor, infracțiunile locative nu mai erau pedepsite.

Legislația introdusă sub regimul comunist care reglementa raporturile dintre proprietari și chiriași desființa contractul cu termen, statul prelungind contractele la nesfârșit. Cum nu puteau fi atacate în justiție, ordinele de repartizare au dat naștere unui șir nesfârșit de abuzuri.

Amplarea pe care o luase fenomenul este relevată din plin de memoriile înaintate Prezidiului Marii Adunări Naționale în epocă. Un caz ilustrativ este cel al soției pictorului Stelian Popescu Ghimpați. Pe 17 martie 1950, a doua zi după ce și-a îngropat soțul, a fost pusă în neașteptată situație de a ceda una dintre cele două camere ale apartamentului din Bulevardul Ana Ipătescu, în care locuia împreună cu mama sa, unui angajat al Miliției care avea ordin de rechiziție a unei camere pentru el și soția sa de 16 ani²⁵

La 18 martie 1950, o bătrână pensionară a fost dată afară din locuința sa care cuprindea o cameră și o chicinetă din str. Luterană de către doi delegați ai Oficiului Central de Închiriere și obligată să se mute la fratele ei care locuia în același bloc de locuințe. Cu toate că bătrâna a declarat că are chiriaș, așa cum prevedea legea, pe un șef de serviciu de la Direcția Presei care ocupa fostul birou de avocatură al unui avocat la Consiliul de Miniștri și care îi lăsase în grijă biblioteca și câteva dulapuri cu dosare, și a cerut doar o păsuire până îl anunță pe avocat să le ridice, delegații au evacuat imediat mobilierul²⁶

Marea majoritate a litigiilor erau provocate de chiriașii care, potrivit repartiției, urmau a locui cu proprietarii. Profitând de faptul că nu puteau fi evacuați nici măcar pentru neplata chiriei, unii dintre ei s-au folosit de numeroase șicane pentru a-și extinde suprafața locuibilă. După opinia unui avocat al epocii, în anii '50, mai

²³ *Ibidem*, f 219-221.

²⁴ *Idem*, dosar nr. 10/1953, f. 316-318.

²⁵ A.N.I.C., fond Consiliul de Miniștri, Cabinetul Petru Groza, dosar nr. 1605 (1)/1950, f. 10.

²⁶ *Ibidem*, f. 11.

mult de jumătate din procesele judecătoriilor din București aveau la bază litigii locale. Soluțiile date duceau în majoritatea cazurilor la nemulțumiri care se transformau în jigniri și bătăi între proprietari și chiriași²⁷

Pe lângă aceste probleme, în condițiile în care chiriiile erau fixate prin lege la un quantum foarte mic care nu egala nici măcar impozitul pe care proprietarul trebuia să îl plătească pentru chirie²⁸, proprietatea a devenit o adevărată povară.

Rezultatul măsurilor enunțate mai sus a constat, în primul rând, în dispariția proprietăților imobiliare mari, blocurile de locuințe, vilele și casele mari trecând în proprietatea statului. Cu toate acestea, recensământul fiscal efectuat de organele financiare la începutul anului 1955 a dus la descoperirea unui foarte mare număr, de ordinul zecilor de mii, de cetățeni care realizau venituri din închirierea clădirilor sau din exercitarea unor meserii fără să fi declarat aceste venituri și fără să fi fost impuși. Conform legilor penale toți acești cetățeni urmau a deferiți procuraturii de către organele financiare. Cum în cele mai multe cazuri situația era cauzată de necunoașterea obligațiilor fiscale și pentru a se evita supraaglomerarea procurorilor, prin Decretul nr. 210 din 27 mai 1955 *pentru amnistiarea unor infracțiuni fiscale* se acorda un termen de două luni pentru declararea veniturilor realizate în ultimii ani din exercitarea profesiilor, meseriilor și cărăușiei fără folosire de salariați precum și din închirierea de bunuri de orice fel și se amnistiau infracțiunile în curs de cercetare, judecare și cele judecate constând în sustragerea de la impozitul pe veniturile realizate din activitățile respective²⁹

În al doilea rând, a avut loc o schimbare fundamentală a modului în care era înțeles dreptul de proprietate în societate, acesta pierzând atribute fundamentale precum dreptul de *posesie* (jus utendi), de *folosință* (jus fruendi) și de *dispoziție* (jus abutendi) care dă dreptul proprietarului de a-și înstrăina bunul³⁰ sau de a-și dezmembra dreptul de proprietate. Prin măsurii legislative succesive (cooperativizarea, reglementarea închirierii³¹ etc), deținătorul dreptului de proprietate a fost privat de drepturile sale.

Printre urmările expropriierilor imobiliare s-a numărat și fenomenul dispariției a diferite bunuri de uz personal sau casnic care, provenind din conacele expropriate conform Decretului nr. 65/1949 și din vilele și clădirile naționalizate potrivit

²⁷ Boris Deșliu, *Jurnal de avocat*, București, Vremea, 2002, p. 75.

²⁸ *Ibidem*, p. 76.

²⁹ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 5/1955, vol. 1, f. 44-46.

³⁰ Decretul nr. 221 din septembrie 1950 prevedea că împărțea și înstrăinările de orice fel de terenuri, din orașe sau comune care aveau planuri de sistematizare, nu se putea face decât cu aprobarea prealabilă a sfaturilor populare sub sancțiunea nulității și a pedepsei penale.

³¹ Decretul *oficiilor de închiriere* nr. 359 din 4 decembrie 1949 a prevăzut că nici o încăpere nu poate fi dată în folosință altor persoane, decât în baza dispozițiilor Oficiului de închiriere (M.O. nr. 283, 4 decembrie 1948, pp. 1614-1615) iar Decretul nr. 78 din 5 aprilie 1952 *pentru normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași* (B.O. nr. 17, 5 aprilie 1952, pp. 137-143) completat de Decretul nr. 501 din 8 decembrie 1953 *privind modificarea și completarea Decretului nr. 78 pentru normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași* (B.O. nr. 52, 8 decembrie 1953, pp. 527-528), și H.C.M. nr. 1508 din 15 mai 1953 și H.C.M. nr. 3988 din 3 decembrie 1953 au reglementat normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative, plata chiriei și modul de desfășurare a contractului de închiriere.

Decretului nr. 92/1950, fuseseră confiscate fără o bază legislativă clară. Ele deveniseră obiecte fără stăpân, intrând în posesia unor cetățeni, instituții, întreprinderi, organizații de stat, cooperatiste sau obștești. Pentru limpezirea situației a fost adoptat Decretul nr. 451 din 6 octombrie 1955 *pentru declararea și valorificarea unor bunuri* care prevedea că oricine deținea astfel de bunuri fără acte de proprietate sau acte de atribuire în folosință avea obligația ca să le declare în termen de 30 de zile de la publicarea actului normativ³². Rolul acestui recensământ era acela de a centraliza și a trece în proprietatea statului bunurile confiscate, unele dintre ele având o reală valoare, artistică sau pecuniară.

Cum, însă, mare parte dintre acestea ajunseseră în posesia personală noii nomenclaturi³³ și a „organelor” care efectuau ancheta penală, prin H.C.M. nr. 1507/1956, acestora li s-a permis să intre cu titlu gratuit în posesia bunurilor a căror valoare era estimată ca fiind mai mică de 20.000 de lei sau să le cumpere în cazul în care valorau mai mult³⁴.

Dincolo de toate acestea, trebuie spus că, în Republica Populară Română, dreptul de proprietate personală asupra locuinței nu a fost dispărut în totalitate. În aceeași perioadă, dreptul sovietic, modelul dreptului românesc, tocmai introducea dreptul de a avea o locuință în proprietate. Pentru a reuși să țină cadrele specializate în anumite zone, prin decizia Consiliului de Miniștri Confruntată cu situații Uniunea Sovietică, anumite a U.R.S.S. din 26 august 1946 *privitoare la majorarea salariilor și intensificarea construcției de locuințe pentru muncitori și pentru personalul tehnic și ingineresc în întreprinderile din Urali, Siberia și răsăritul îndepărtat*, urmat de decretul Prezidiului Sovietului Suprem din 26 august 1948 *privind dreptul cetățenilor de a cumpăra și construi case individuale de locuit* s-a stabilit că fiecare cetățean are dreptul să construiască sau să cumpere pentru sine, în baza dreptului de proprietate personală o casă cu până la 2 etaje și maxim cinci camere³⁵. Prin urmare, în Constituția din anul 1948 a fost introduse între obiectele dreptului de proprietate personală. Dreptul s-a păstrat și în constituția din 1952, și a fost urmat de reglementarea acestuia prin H.C.M. nr. 4015 din 30 noiembrie 1953 *privind construcția de locuințe pe baza cooperării între locuitori, precum și de locuințe individuale prin credite acordate de stat*³⁶.

Pauperizarea foștilor „exploatați”

Măsurile pentru trecerea de la capitalism la socialism au vizat nu numai distrugerea economiei private. Deși o parte dintre ele au fost luate sub pretextul asigurării bunăstării economice și al dezvoltării economiei naționale, partidul a urmărit

³² A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 9/1955, f. 5-9.

³³ Decretul nr. 111 din 14.07.1951 *privind reglementarea situației bunurilor supuse confiscării, fără moștenitori sau fără stăpân, precum și a unor bunuri care nu mai folosesc instituțiilor* reglementa darea în custodia unor militanți ai mișcării muncitorești a bunurilor confiscate.

³⁴ vezi Elena Gherman, *Un aspect inedit al instaurării „egalității sociale” în România. Însușirea unor bunuri de către nomenclatură (1946-1965)*, în „Stat și viață privată în regimurile comuniste” coord. Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Iași, Polirom, 2009, p. 78-100.

³⁵ V. Negru, *op. cit.*, p. 334.

³⁶ *Ibidem*, p. 335.

cu consecvență să ia nu numai mijloacele de producție din mâna foștilor „exploatatori” ci și orice formă de venit excedentar de care aceștia ar fi putut beneficia datorită poziției sociale avută înainte.

Pentru început, la 1 ianuarie 1949, au fost adoptate o serie de decrete menite să ducă la controlul economic total al economiei naționale și la pauperizarea cetățenilor mai înstăriți. Legea nr. 4 *pentru impozitul pe cifra de afaceri*, Legea nr. 7 *privind impozitul asupra operațiunilor de executări de lucrări, prestațiuni de servicii și transporturi*, Legea nr. 9 *a vămile*, Legea nr. 12 *pentru impozitul pe veniturile populației*, Legea nr. 13 *pentru sancționarea evaziunii fiscale*³⁷ asigurau un cadru legislativ de tip nou a cărui caracteristică principală era instituirea unui mediu economic dependent de stat.

Totodată, erau introduse măsuri cu caracter penal împotriva sectorului particular. Legea nr. 13 prevedea sancțiuni foarte aspre pentru neachitarea noilor impuneri, a impozitelor precum și nedeclararea veniturilor.

Decretul nr. 183 din 30 aprilie 1949 *pentru sancționarea infracțiunilor economice* își declara scopul de „a asigura dezvoltarea economiei naționale în sectorul de Stat, cooperatist sau particular, precum și executarea Planului de Stat și buna gospodărire a bunurilor Statului” pentru care, „se vor pedepsi faptele care urmăresc sau pot avea ca urmare stânjenirea eforturilor oamenilor muncii pentru construirea economiei socialiste în Republica Populară Română”.

Sub acest pretext se pedepseau deciziile antreprenoriale, independența decizională în întreprinderile private intrând sub incidența legii penale. „Nerespectarea deciziunilor luate de Consiliul de Miniștri, ministere, de organele locale ale puterii de Stat, cu privire la executarea Planului de Stat”, „nerespectarea deciziunilor referitoare la dirijarea, organizarea și controlul producției, circulației, distribuției și consumului mărfurilor și produselor de orice fel, neprevăzute în Planul de Stat”, „nerespectarea deciziunilor luate cu privire la blocarea sau rechiziționarea bunurilor necesare activității economice”, „nerespectarea individuală sau colectivă sau instigarea la nerespectarea angajamentelor luate prin contractul colectiv cu privire la îndeplinirea sarcinilor ce revin salariaților în vederea asigurării producției, circulației, distribuției și consumului mărfurilor și produselor de orice fel, în sectorul de Stat, cooperatist sau particular” se pedepseau cu închisoare corecțională de la 1 – 12 ani și amendă de la 10.000 - 100.000 lei³⁸

În aceeași zi a fost adoptat și Decretul nr. 184 *pentru fixarea unor atribuțiuni cu caracter economic*. Acesta dădea Consiliului de Miniștri, și ministerelor în sfera lor de activitate, puterea discreționară de a lua „orice măsuri pentru aducerea la îndeplinire a Planului de Stat sau în vederea dirijării, organizării și controlului producției, circulației, distribuției și consumului mărfurilor și produselor de orice fel, în sectorul de Stat, cooperatist și particular” și de a bloca sau rechiziționa bunurile necesare activității economice. Sumele cuvenite pentru rechiziții, urmau a se stabili și plăti potrivit normelor fixate prin decizia Consiliului de Miniștri³⁹ În numele

³⁷ B.O. nr. 1 din 1 ianuarie 1949.

³⁸ B.O. nr. 25 din 30 aprilie 1949, p. 170-171.

³⁹ B.O. nr. 25 din 30 aprilie 1949.

intereselor „superioare”, statul primea dreptul de a bloca activitatea întreprinderilor private în mod discreționar, drept de care a făcut uz din plin.

Alte măsuri legislative care au avut drept scop îngrădirea și împiedicarea economiei private și pauperizarea păturii socio-economice suprapuse au fost Decretul nr. 405 din 20 octombrie 1949, *pentru identificarea bunurilor supuse confiscării în baza diferitelor dispozițiuni legale și pentru punerea în circulație a celor necesare circuitului economic*, Decretul nr. 37 din 13 februarie 1950 *pentru modificarea și completarea Decretului nr. 405 din 20 octombrie 1949*⁴⁰ și Decretul nr. 3 din 14 ianuarie 1950 *pentru revizuirea drepturilor la pensie*. Prin prevederile acestuia din urmă se revoca dreptul la pensie pentru categorii largi de cetățeni precum: dușmanii clasei muncitoare și ai R.P.R., foștii moșieri și capitaliști expropriați prin efectul legilor de confiscare și naționalizare, pensionarii care posedau venituri provenite din întreprinderi industriale sau comerciale sau proprietari de terenuri agricole dacă foloseau munca salariată, pensionarii proprietari de imobile închiriate, foștii funcționari care ocupaseră „funcții de represiune, asuprire și împilare” în vechiul aparat de stat și foștii funcționari superiori care ocupaseră funcții de conducere în întreprinderi particulare naționalizate. Funcțiile respective urmau a fi stabilite prin decizie guvernamentală iar cetățenii care le ocupaseră urmau a-și pierde dreptul la pensie prin decizia unor comisii județene compuse dintr-un reprezentant al Sfatului Popular al județului, un reprezentant al Secției de Muncă și Prevederi Sociale din cadrul Sfatului Popular Județean, dintr-un reprezentant al Consiliului Sindical Județean și un secretar⁴¹

Potrivit opticii totalitare, în noul regim se considera că statul reprezintă cel mai bine interesele cetățenilor săi. În consecință, o altă direcție de acțiune a regimului democrat-popular a fost scăderea continuă a posibilității de apărare a cetățenilor în raport cu statul. Superioritatea statului în raport cu cetățenii a fost construită treptat prin actele normative care reglementau raporturile procedurale civile dintre stat și persoanele private sau juridice. Decretul nr. 133 din 14 iulie 1948 *pentru modificarea art. 93 din legea pentru organizarea corpului de avocați publici* prevedea că „în toate procesele susținute de avocații publici în care statul sau instituțiile publice au obținut câștig de cauză, instanțele judecătorești sunt datoare să oblige părțile adverse la plata cheltuielilor de judecată și, oșebit, a onorariului de avocat stabilit în raport cu importanța și valoarea litigiului însă fără a putea fi inferior celui prevăzut în tariful minimal al onorariilor avocaților”⁴². Titlul executoriu al statului era constituit din copia legalizată a dispozitivului hotărârii rămase definitive, administrațiile financiare ale domiciliului debitorului, cărora aceste titluri le erau trimise, având obligația de a le executa de urgență și de a raporta numărul și data chitanțelor de încasare⁴³

⁴⁰ Acesta din urmă simplifică unele dintre textele care priveau procedura care trebuia urmată în atingerea scopului economic propus și aducea completări referitoare la punerea în circulație a bunurilor aflate în depozitele secțiunilor comerciale ale Sfatului Popular (A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 1/1950, ff. 225-230).

⁴¹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1950, f. 18-19.

⁴² M.O., nr. 160 din 14 iulie 1948, p. 6.646.

⁴³ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 9/1948, f. 1-3.

O altă formă de spoliere a fost pusă la punct prin elaborarea unor proceduri pentru aducerea în proprietatea statului a numeroaselor despăgubiri pentru diverse daune stabilite în justiție. Decretul nr. 186 din 30 aprilie 1949 *pentru modificarea unor dispozițiuni din codul de procedură penală* avea tocmai acest rol declarat, de a aduce în proprietatea statului cât mai repede și cât mai multe despăgubiri. Art. 7 al Codului de Procedură Penală se modifica în sensul în care chiar și atunci când acțiunea penală se stinge, instanța penală putea să se pronunțe asupra daunelor chiar și atunci când partea civilă nu era prezentă în ziua judecării. Prevederea își dovedea utilitatea atunci când paguba era cauzată organelor, instituțiilor ori întreprinderilor statului, chiar dacă acestea nu se constituiau în parte civilă, căci despăgubirile și restituirile erau cerute și susținute de reprezentantul parchetului sau acordate din oficiu. Art. 13 al C.P.P. se modifica în sensul că amenzile și eventualele despăgubiri în cazul contravențiilor prevăzute de o serie de acte normative, precum legea sanitară, legea de ocrotire a vâmlor, legea pentru administrarea și exploatarea monopolurilor vânzării spiritului și băuturilor spirtoase și taxelor de consumație se pronunțau de organele îndrituite de control⁴⁴.

Pentru preluarea cât mai multor proprietăți, s-au folosit mijloace dintre cele mai diverse. De exemplu, în dreptul civil a fost scurtat termenul în care bunurile succesoriale nerevendicate intrau în proprietatea statului. Prin Decretul nr. 88 din 21 iunie 1951 care modifica legea nr. 6 din 1 ianuarie 1949 pentru impozitele și taxele de timbru a fost introdus un termen de 6 luni de la deschiderea succesiunii în care, dacă nu se prezenta nici un moștenitor, statul intra în proprietatea bunurilor succesoriale. De-abia în martie 1954, aceste prevederi au fost introduse acolo unde era sediul firesc al materiei prin modificarea Codului Civil. În situații excepționale, doar în condiții de forță majoră, instanța judecătorească putea să acorde, la cererea moștenitorului o prelungire de cel mult 6 luni⁴⁵.

O altă țintă importantă a statului era reprezentată de rezervele în bani și în metale prețioase ale populației, în unele cazuri extrem de consistente. În privința banilor, lucrurile au stat destul de simplu, reformele monetare permiteau schimbarea unei sume infime pe cap de locuitor, restul bancnotelor devenind hârtie fără valoare. În privința valutei și, mai ales, a metalelor prețioase, sub orice formă s-ar fi găsit ele, bijuterii, cocoșei sau monete, unde statul avea mai puține pârguri economice, au fost folosite mijloacele coercitive penale.

Cu prilejul punerii în aplicare a legii *pentru reformă monetară* din 15 august 1947 prin legile nr. 284 și nr. 285 din aceeași dată s-a prevăzut obligația pentru deținătorii de aur și devize de a le preda într-un anumit termen Băncii de Stat la cursul oficial. Unii deținători de astfel de valori nu s-au conformat, păstrând mai departe aceste valori. Cum ei nu mai puteau să le predea fără a se expune sancțiunilor drastice, ceea ce nu era în interesul statului, prin Decretul nr. 341 din 18 august 1949 *pentru acordarea unui nou termen de cedare sau declarare a aurului, valutelor efective și a*

⁴⁴ Idem, dosar nr. 5/1949, vol. 1, f. 81.

⁴⁵ Idem, dosarul care conține decretul nr. 2/1954, vol. 2, f. 47-50.

altor mijloace de plată străine s-a acordat un nou termen de grație de 30 de zile în care puteau să le predea fără nici o penalitate și fără a se cerceta proveniența lor⁴⁶

Deși marile averi fuseseră lichidate prin exproprierile făcute în timpul reformei agrare, prin legile de naționalizare și prin confiscarea averilor în baza legilor pentru sancționarea criminalilor de război, pedeapsă complementară extinsă apoi la toate infracțiunile politice, Legea nr. din 18 octombrie 1932 *pentru controlul averilor* a rămas în vigoare până în 1955. Potrivit acesteia, averea care era găsită nejustificată era supusă unui impozit de 90% în folosul statului. Considerată inutilă, legea a fost abrogată prin decretul nr. 194 din 20 mai 1955 *privitor la abrogarea legii pentru controlul averilor*⁴⁷

Pedeapsa judiciară și extrajudiciară a confiscării averilor

Statul a reglementat confiscarea averilor și ca pedeapsă complementară pentru o listă din ce în ce mai lungă de infracțiuni. Dacă la început a fost introdusă doar pentru criminalii de război, ulterior confiscarea averii a fost devenit pedeapsă complementară pentru infracțiunile politice și cele economice. Decretul nr. 192 din 5 august 1950 *pentru modificarea Codului penal* a fost introdusă confiscarea totală sau parțială a averii ca pedeapsă complementară în caz de condamnare pentru infracțiuni împotriva statului sau în dauna avutului obștesc. Se arăta ce bunuri nu pot fi confiscate și care trebuie să se lase familiei condamnatului⁴⁸.

A fost perioada în care, potrivit directivelor partidului, organele statului au demarat o vastă acțiune de jefuire a dușmanului de clasă. De cele mai multe ori fără respectarea cadrului legal, exproprierile și confiscările au îmbrăcat forma abuzului, cetățenii mai înstăriți fiind arestați, acuzați și condamnați pentru infracțiuni inexistente tocmai pentru a li se confisca averea. Cum lucrurile scăpaseră complet de sub control, la inițiativa conducerii partidului s-a format o comisie care a verificat toate cazurile de confiscări sub diferite forme între lunile mai și octombrie 1950. Aceasta raporta că, la nivelul întregii țări, numărul hotărârilor „juste” era depășit în mod covârșitor de cel al abuzurilor: 488 de condamnări cu hotărâri injuste, 142 de condamnări și confiscări nejustificate de infracțiuni reale, 145 de confiscări fără hotărâri judecătorești față de doar 34 de hotărâri juste. În cele mai multe cazuri, decizia în privința confiscărilor fusese luată de factorul politic în cadrul unor ședințe de lucru la care participaseră organele de Partid, organele M.A.I. și cele ale Ministerului de Justiție. În alte cazuri se trasaseră sarcini direct Parchetului sau Miliției.

Astfel, în județul Suceava, secretarul județenei ceruse Miliției și Parchetului ca, indiferent pe ce motive și chiar dacă nu exista material probatoriu, să îi ridice pe cei trei chiaburi din satul Călinești – Cuparencu și să le confişte averea deoarece era necesară gospodăriei agricole colective. Contrar opiniei comune de astăzi, că doar Securitatea a comis cele mai multe abuzuri, Lt. major Bacalu de la Securitate a refuzat să participe la asemenea acțiuni. În schimb, comandantul Miliției, Lt. major Meci, și procurorul de serviciu au executat operațiunea și i-au ridicat pe cei trei chiaburi.

⁴⁶ Idem, dosarul care conține decretul nr. 830-899/1949, f. 53-54.

⁴⁷ Idem, dosar nr. 4/1955, f. 311-315.

⁴⁸ Idem, dosar nr. 4/1950, vol. 2, f. 110-115.

Un alt caz semnalat era cel al țăranului mijlocaș Leon Maciuc. Deși, la cererea Comitetului de inițiativă pentru organizarea gospodăriei colective din comuna Șerbănuți, scrisese adeziunea de înscriere în gospodăria colectivă, comitetul îl considera în continuare un element recalcitrant, și s-a decis să îi fie confiscată averea ca pedeapsă judiciară complemetară. Cum procuratura nu avea nici un motiv pentru a-l aresta, i s-a introdus în casă o armă retezată și trei cartușe. La data întocmirii raportului, Leon Maciuc se afla în Penitenciarul Suceava.

Fiind vorba de anii '50, procurorii se subordonau, practic, organelor Securității și Miliției. De exemplu, în fostul județ Alba, Procurorul șef Cornel David, primise sarcină pentru confiscări prin Comandantul Miliției, Căpitanul Bănuță care, în acest scop, îl chemase „la ordine” în cabinetul său.

Au fost, de asemenea, semnalate și cazuri în care inițiativa confiscărilor aparținuse direct Justiției pentru fapte a căror gravitate nu justificau măsura confiscării sau cazuri în care la baza hotărârilor nu existau infracțiuni reale ci construiau înscenări judiciare pentru a îndeplini dorința partidului de a confisca cât mai multe proprietăți. Alteori, sentința nu fusese respectată, confiscându-se bunuri care depășeau dispozițiile acesteia precum bunurile de uz casnic sau organele locale transformaseră în confiscări sechestrare asiguratoare înființate de Parchet, fără a aștepta hotărârea de confiscare. Un alt tip de abuz era cel comis tot de organele locale care procedaseră la confiscări fără intervenția justiției, punând în vedere, sub amenințare, „chiaburilor” să părăsească localitatea sau să doneze averea gospodăriei agricole colective.

În mod ciclic, memoriile păgubiților trimise conducerii partidului, determinau anumite măsuri care să stopeze abuzurile comise și chiar să repare formele exagerate ale acestora. Reparația se făcea însă, nu în interesul cetățenilor păgubiți ci în interesul imaginii regimului atunci când era în pericol de a fi prea grav și inutil afectată. De exemplu, în luna noiembrie, Secretariatul C.C. al P.C.R. a emis Hotărârea nr. 308/1950 *cu privire la măsurile care trebuiesc luate în cazurile de confiscări ale averii chiaburilor* care prevedea: să se definitiveze confiscările de bunuri, care au fost preluate de gospodăriile agricole colective, să se revină asupra confiscărilor de bunuri care nu fuseseră preluate de gospodăriile agricole colective, în afară de cazurile când confiscările erau justificate, să se ia măsuri pentru înlăturarea abuzurilor în toate cazurile de confiscări făcute de organele locale, legalizându-se cazurile unde bunurile fuseseră preluate de gospodăriile agricole colective, să se revizuiască pe calea judecării fondului în recurs condamnările exagerate (5-10 ani închisoare) nejustificate de infracțiuni grave și să fie îndepărtate din comune familiile chiaburilor cărora li se confiscase averea. Aducerea la îndeplinire a hotărârii partidului cădea în sarcina Ministerului de Justiție și M.A.I.⁴⁹ Practic, pe lângă unele reparații, decizia partidului a fost ca abuzurile să fie mușamalizate, inclusiv prin alte abuzuri precum îndepărtarea familiilor păgubiților pentru a nu agita spiritele în comunitate.

Etatizarea și îngrădirea comerțului

Potrivit Constituției R.P.R. din 1952, statul de democrație populară cunoștea încă trei formațiuni social economice: proprietatea socialistă, mica producție de

⁴⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 111/1950, f. 1-6.

mărfuri și proprietatea privat-capitalistă. Față de cele din urmă, se declara oficial că statul duce o politică de îngrădire a lor.

Deși nu a fost interzis prin lege ca activitate, comerțul particular a fost îngrădit într-o măsură atât de mare încât nu mai putea fi practicat. Majoritatea produselor au fost interzise de la orice altfel de comercializare în afara celei de stat. În Constituția din 1948 (art. 14) s-a prevăzut ca regulă generală: „Comerțul intern și extern este reglementat și controlat de stat și se exercită de întreprinderi comerciale de stat, particulare și cooperative”⁵⁰.

Decretul nr. 316 din 10 noiembrie 1948 *pentru modificarea unor articole din legea monopolului vânzării spiritului și băuturilor spirtoase și a taxelor de consumație* introducea în regimul monopolului de stat țuica și rachiurile din fructe, tescovină și drojdie de vin fabricate în orice fel de instalațiuni precum și lichiorurile și alte băuturi spirtoase. Se considera că „o pătură însemnată de producători provenind din rândul țăranilor chiaburi și de intermediari și comercianți încasau beneficii și speculau pătura țăranilor săraci”, lipsind, totodată, bugetul statului de un venit consistent. Producătorii casnici aveau obiceiul de a vinde sau a schimba cu vecinii surplusul de produse iar actul normativ avea și rolul de a împiedica acest obicei tradițional. Se introducea prevederea că cei care vor procura, vor transporta sau vor vinde produse monopolizate în alte condițiuni decât cele prevăzute în acea lege comiteau delictul de sabotaj și se pedepseau și judecau potrivit legii nr. 351 din 3 mai 1945 cu modificările în vigoare⁵¹.

Ulterior, metoda a fost extinsă la mai toate produsele casnice. Decretul nr. 12 din 10 ianuarie 1952 *pentru reglementarea exercitării comerțului particular* interzicea comercializarea de către particulari a unor serii de produse și bunuri de consum precum cerealele și derivatele lor, vitele, cabalinele, porcii și pieile acestora, produsele de bumbac, semințele oleaginoase, petrolul și produsele derivate etc.⁵². Odată cu acest act normativ, comercializarea acestor produse devenea monopol de stat.

Textul legislativ nu interzicea comercializarea fructelor și legumelor, singurele produse pe care țăranii le mai puteau vinde la piață. O măsură ingenioasă a fost îngrădirea acestui drept pentru producătorii care dețineau încă suprafețe de pământ mai întinse cărora le era mai greu să își plătească în totalitate cotele prin adoptarea, în aceeași zi, a Decretului nr. 13 *pentru reglementarea vânzării produselor agricole de către producători* care interzicea acestora, sub sancțiune penală, să vândă la piață produse până la plata integrală a cotelor⁵³.

Statul a preluat marile întreprinderi comerciale iar pe cele mici le-a reglementat cu strictețe. Noțiunea de comerț particular a suferit o transformare ideologică fiind considerată speculă. Prin Decretul nr. 306 din 5 septembrie 1952 *pentru reglementarea exercitării comerțului particular și combaterea speculei* se interzicea comercianților particulari să comercializeze mărfuri procurate din sectorul socialist exceptând anumiți comercianți autorizați de Ministerul Comerțului Interior care se puteau aproviziona din sectorul socialist în scop de vânzare cu produsele: vin

⁵⁰ M.O. nr. 87 bis din 13 aprilie 1948.

⁵¹ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 12/1948, f. 389-392.

⁵² Idem, dosar nr. 1/1952, f. 124.

⁵³ *Ibidem*, f. 127.

și băuturi spirtoase, tutun, țigări, chibrituri, timbre, zahăr, pâine, sare, confecțiuni și tricotațe, ziare, reviste și ilustrații⁵⁴. Pentru încălcarea acestor prevederi se prevedeau sancțiuni aspre.

Ulterior, a fost modificat și Codul Penal în care au fost introduse infracțiuni specifice. Deși acestea au fost omise la elaborarea Decretului nr. 202 din 14 mai 1953, prin Decretul nr. 506 din 1 decembrie 1953 *pentru modificarea unor dispozițiuni din Codul Penal* s-au introdus sancțiuni pentru comerțul clandestin. Se prevedea pedeapsa cu închisoare corecțională de la 6 luni la 3 ani pentru „exercitarea comerțului fără autorizație legală sau în alte condiții decât cele arătate în autorizație”⁵⁵

Presiunea economică asupra țăranilor

Cu scopul de a sărăci pătura mai înstărită de locuitori ai satelor și de a-i convinge în mod indirect să intre în gospodăriile colective, regimul a impus cote foarte mari. Nepredarea acestora atrăgea după sine penalizări.

Decretul nr. 64 din 3 mai 1951 introducea pedepsirea împiedicării sub orice formă a aducerii la îndeplinire a obligațiilor de colectare⁵⁶. Ulterior, Decretul nr. 131 din 17 iunie 1952 *privitor la răspunderea pentru nepredarea în termen de către gospodăriile agricole individuale și cetățeni a produselor agricole supuse colectării, precum și la procedura de urmărire silită a executării acestor obligațiuni* institua, pentru nerespectarea obligațiunilor de predare în termen de către gospodăriile agricole individuale și cetățeni a grâului, orzului, ovăzului, porumbului, floarea soarelui, precum și a celorlalte produse agricole supuse colectării, o răspundere materială care consta în obligarea acestora, pe cale judecătorească, la plata unei amenzi civile a cărei sumă putea atinge până la dublul valorii produselor nepredate în termen, socotită la prețul pieței neorganizate. În afară de amenda prevăzută, instanța era obligată să dispună executarea silită, în natură, a cantităților de produse nepredate în termen.

Pe lângă aceste sancțiuni, prin Decretul nr. 24 din 28 ianuarie 1954 *pentru modificarea Decretului nr. 131 din 17 iunie 1952, privitor la răspunderea pentru nepredarea în termen de către gospodăriile agricole individuale și cetățeni a produselor agricole supuse colectării, precum și la procedura de urmărire silită a executării acestor obligațiuni*, s-a introdus prevederea executarea silită a plății amenzii civile stabilită de către instanța de judecată să poată fi efectuată, pe lângă organele Comitetului de Stat pentru Colectarea produselor Agricole și de către organele Ministerului Finanțelor. Executarea cât și amenda se puteau face asupra oricăror bunuri, chiar altele decât cele supuse colectării⁵⁷

Proprietatea cooperatistă

În privința colectivizării agriculturii, o să spunem pe scurt că pentru început a fost emis Decretul nr. 83 din 2 martie 1949 prin care au fost expropriate proprietățile mai mari de 50 de hectare care scăpaseră reformei agrare din 23 martie 1945. Cum

⁵⁴ Idem, dosar nr. 5/1952, f. 128-131.

⁵⁵ Idem, dosar nr. 10/1953, f. 316-318.

⁵⁶ Idem, dosar nr. 3/1953, f. 199-206.

⁵⁷ Idem, dosar , nr. 1/1954, vol. 1, f. 76-83.

marii proprietari de pământ nu mai existau, a fost demarată lupta împotriva chiaburilor, definiți drept singurii care mai dețineau „resturi de proprietate privat-capitalistă asupra unor mijloace de producție agricolă”⁵⁸.

Legislația care a stat la baza cooperativizării sublinia caracterul opțional al acestei forme de asociere. Potrivit Decretului nr. 133 din 2 aprilie 1949 *pentru organizarea cooperației*⁵⁹ cooperativele erau „organizațiuni de mase ale celor ce muncesc de la orașe și sate, create *din inițiativa proprie a acestora*” (subl. ns.). În plus, potrivit aceluiași act normativ cooperatorii erau „asociați” ceea ce induce ideea de liber consimțământ. În realitate, consimțământul a fost smuls prin forță, prin numeroase abuzuri.

Actul normativ aducea în sprijinul colectivizării argumente economice. Cooperativele erau înființate cu scopul de „a înlesni schimbul de produse între sat și oraș, înlăturând pe speculanți”, „de a contribui la mărirea producției mărfurilor de larg consum”, de a „crea posibilitatea de a folosi în agricultură cele mai avansate cuceriri ale științei agrotehnice și zootehnice, precum și mașinile agricole”, de „a contribui la mărirea producției agricole”, ș.a.m.d. În realitate, primau argumentele ideologice. Noul regim nu putea lăsa în afara economiei centralizate gospodăriile țărănești, milioane de entități economice în esență capitaliste. Țăranul trebuia transformat în proletar agricol.

Spre deosebire de actele normative anterioare care organizau cooperația (Decretul nr. 963 din 28 martie 1929 și *Legea pentru organizarea cooperației* din 6 aprilie 1935), Decretul nr. 133 din 2 aprilie 1949 obliga cooperativele să „își desfășoare activitatea în cadrul Planului de Stat” și preciza că ele „constituie un factor important în lupta pentru construirea socialismului în Republica Populară Română”.

Pe lângă cooperativele de producție agricolă-gospodării agricole colective, se puteau constitui cooperative de consum-aprovizionare, prelucrare și desfăcere, cooperative de producție meșteșugărească, și alte feluri de asociații. Pentru că unele unități cooperatiste mai funcționau în virtutea tradiției, asigurând micul comerț și serviciile tradiționale (frizerii, croitorii, cizmării) au fost obligate să se reînregistreze „la stat” în termen de 30 de zile, conform prevederilor Decretului nr. 74 din 13 iunie 1951 *pentru înregistrarea la Stat a cooperativelor, uniunilor și centralelor uniunilor cooperative și a unităților economice de pe lângă instituții și organizații sociale*⁶⁰

În privința titularului dreptului de proprietate asupra pământului colectivizat, reglementarea acestuia a fost evitată în mod sistematic în legislație și în doctrină. De pildă, atunci când enumeră tipurile de proprietate socialistă, specialiștii Institutului de Cercetări Juridice al Academiei R.P.R., trec sub tăcere proprietatea asupra pământului, incluzând-o, probabil, la categoria mijloace de producție. Proprietatea cooperatist-colectivistă era definită doar ca o „proprietate socialistă de grup” în care, „mijloacele de producție” erau deținute de „un grup de oameni ai muncii”⁶¹

⁵⁸ V. Negru, *op. cit.*, p. 251

⁵⁹ B.O. nr. 15 bis din 2 aprilie 1949.

⁶⁰ B.O. nr. 64 din 13 iunie 1951.

⁶¹ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor și S. Petrovici, *Infrațiuni contra avutului obștesc*. București, Editura Academiei Române, p. 10.

În statul comunist, deși era proprietarul veritabil și deținea dreptul de proprietate, țăranul nu putea să își exercite și atributele proprietății. În cadrul cooperativelor agricole de producție, statul exercita proprietatea aparentă asupra pământului. Adevăratul proprietar nu putea să încheie acte de dispoziție cu privire la acel bun, cum ar fi contractul de vânzare-cumpărare, schimb, ipotecă, închiriere.

Rezistența proprietarilor rurali a făcut ca, deși începută în anul 1949, colectivizarea să se încheie abia în anul 1962. Inițiativa proprie și libera asociere au rămas doar niște cuvinte goale, în realitate colectivizarea a fost impusă prin forță și abuz.

În concluzie, în strânsă legătură cu măsurile pentru sărăcirea „foștilor exploatatori” doar mijloacele de producție și imobilele „clădite în scop de exploatare” au fost naționalizate. Întreprinderile private existente au fost naționalizate iar altele au fost împiedicate să apară în mod natural. La o primă vedere, în materia proprietății private, dreptul civil nu a fost modificat în mod substanțial, atributele proprietății private fiind preluate de proprietatea personală.

Astfel, alături de alte impedimente, calea realizării utopiei comuniste a stat și rezolvarea proprietății care, deși a suferit modificări substanțiale nu a înaintat destul pe linia dictonului „de la fiecare după posibilități, fiecăruia după nevoi”.